

A vándorló táltos

BAS 491

Bevezetés

Dolgozatom egy hosszabb munka része, amiben a Magyarországon, magyar nyelven eddig megjelent sámánizmussal kapcsolatos tudományos munkákat és publikációkat célozva feldolgozni Ázsia népeivel kapcsolatban, és összevetni őket a Magyarországon több, mint ezer éve élő népi hiedelmek elemeivel; annak megállapítása céljából, hogy a Magyarországi hiedelmek hova, és milyen területre vezethetnek el. Ebből, ha nem is egyértelműen, de talán mégis viszonylagosan behatárolhatóvá válik az a gazdag hiedelem világ, amit elődeink a keresztényüldözések ellenére képesek voltak megtartani, mind a szóhagyomány útján, mind dalok formájában és persze ezt a világot átültették a tárgyasított világba is, hiszen abban egyszerre tömörebben voltak képesek megjeleníteni őseink kultúráját.

A sámánizmus meghatározásának vallásfilozófiai kísérlete

A sámánizmus meghatározásánál kezdeti kiindulásként a mai, a tudományban megfogalmazott meghatározásokból indulok ki, amelyek szerint a sámánizmus egyrészt egy hiedelemrendszer, ami egy bizonyos földrajzilag behatárolható terület (Szibéria, és Belső-Ázsia) olyan összetett hiedelemvilága, amiben meghatározott specifikus elemként van jelen a sámánizmus hiedelem központjában álló és annak szerepét betöltő személy, aki önmagával adja e rendszer egészét. A sámánizmusban e szerepet olyan ember tölti be, aki köré ebben a „vallási” rendszerben a rá jellemző specifikumokként létező hiedelemkörök épülnek. Ez a személy nem más, mint az ún. sámán,¹ az általa képviselt „vallás” pedig a sámánizmus. A sámánizmus szó azonban túlságosan is nagy területre terjeszthető ki, mert ezen címszó alatt egyesülhetnek Észak- és Dél-Amerika indiánjai,² Grönland eszkimói,³ vagy akár India bráhmanái,⁴ amennyiben a sámánizmus meghatározásakor azokra a specifikumokra tekintünk,

¹ A sámán elnevezés származására vonatkozóan, három féle magyarázat létezik, az első szerint a sámán szó a tunguz (*xaman*) szóból eredeztethető, viszont ezt az elnevezést, más szibériai és Belső-ázsiai népek nem használják. Egy a 19. sz.-ban képviselt elmélet szerint a sámán szó eredete, a Páli nyelvből ismert samana szóból ered, de voltak, akik egyenesen a kínai sha gyökből eredeztették. (Anna-Leena S. and Mihály H.: Studies on shamanism. pp. 1-2.)

² Diószegi V.: Samanizmus. p. 11.

³ Eliade M.: Shamanism. : Archaic techniques of ecstasy. pp. 288-289.

⁴ Eliade M.: Shamanism. : Archaic techniques of ecstasy. p. 403.

amelyek a sámánizmus alkotórészeit jelentik. Ilyen formában említhetjük akár az indián hiedelmekben meglévő őrzőszellem meglétét,⁵ az eszkimó sámán misztikus utazását az égbe, vagy akár a tenger mélyére,⁶ vagy példának hozhatnánk az indiai őslakos *szaora* „sámánok” védőszellemekkel kötött házasságát is.⁷

Látható, hogy már maga a sámánizmus szó tartalmi jelentése is igen széles vizekre evezheti ki vallástudományi kenunkat. Érthető tehát azon kísérletek sora, amelyek ezen kérdés megoldására irányulnak. Diószegi Vilmos és Hoppál Mihály ennek kiküszöbölése érdekében a sámánizmust lokális keretek közé szorítva Szibéria és Belső-Ázsia hitvilágának tekintik;⁸ egy másik elmélet szerint a sámánizmusnál a sámánra jellemző eksztatikus élményt kell figyelembe venni - ennek a nézőpontnak a képviselője Mircea Eliade.⁹ A probléma azonban véleményem szerint nem megoldott, hiszen ha a sámánizmust Szibéria és Belső-Ázsia hitvilágára korlátozzuk, akkor számomra felmerül a kérdés, hogy azon népek hitvilága, akik kivándoroltak Szibériából és Belső-Ázsiából, mennyire nevezhetők sámánista hitvilágú népeknek - beleértve az Amerikában élő indiánokat, eszkimókat, vagy éppenséggel saját magunkat, magyarokat. Ebből kifolyólag nem tartom célszerűnek a lokális behatárolást. Mindamellet, elismerem Szibéria és Belső-Ázsia területének azon hatását, miszerint a sámánizmus gyökere itt fedezhető fel maradéktalanul. Erre jó példák lehetnek a bronzkorból ránk maradt, sámánizmushoz köthető sziklarajzok Mongólia területén,¹⁰ és maga az a tény, hogy a sámánizmus itt őrizhette meg saját maga teljességét. A másik nézőpont szerint, miszerint sámánizmusnak nevezhető minden olyan vallási hiedelem rendszer, amiben a vallási feladatok kiválasztására szánt személy az eksztázis technikáját alkalmazza. Számomra ez is félrevezethető lehet, hiszen Zarathustra maga is használta az eksztázis technikáját, mégis vallásában a legfőbb mozzanatot az egyén életében a jó és a rossz közötti választás határozza meg.¹¹

Véleményem szerint ebből adódóan a sámánizmus meghatározásánál nem lehet egyértelműen az eksztázis meglétére helyezni a hangsúlyt.

További kérdést vet fel az is, hogy a sámánizmust vallásnak lehet-e tekinteni.

⁵ Voigt V.: A vallás megnyilvánulásai. Bevezetés a vallástudományba. pp. 92-93.

⁶ Eliade M.: Shamanism. : Archaic techniques of ecstasy. pp. 288-289.

⁷ Eliade M.: Shamanism. : Archaic techniques of ecstasy. pp. 421-422.

⁸ Voigt V.: A vallás megnyilvánulásai. Bevezetés a vallástudományba. p. 92.

⁹ Eliade M.: Shamanism. : Archaic techniques of ecstasy. pp. 3-4.

¹⁰ Esther J.: Shamans, shamanism, and antropomorphizing imagery in prehistoric rock art of the mongolian altai. pp. 277-291.

¹¹ Eliade M.: Vallási hiedelmek és eszmék története. pp. 241-242.

A vallásokat ugyanis jellemzi a teológia megléte, vagyis egy olyan nézőpont, ami szerint az ember a vallást a legnagyobb lénytől való kinyilatkozásokon keresztül kapja, ezzel bizonyítva kizárólagos igazságukat, a világ felett álló valódi transzcendens megismerhetőségére vonatkozóan.¹²

A vallás meghatározásánál azonban figyelembe kell vennünk a marxista valláselméletet, ami szerint a vallás egy olyan jelenség, amiben az ember hisz bizonyos természetfeletti lények létezésében, kiknek befolyásolására az embernek nincsen lehetősége, így az ember csak alávetettségben képes együtt működni a természetfeletti erővel. Ebbe már beletartozik a hit, és a vallási gyakorlatok, amikhez hozzátartozik az ember olyasfajta invokációra való törekvése, amellyel a megalkuvása által képes valamilyen szintű ráhatással bírni a transzcendens létezőkre. Így egyfajta közösséget érhet el a transzcendens közelében, viszont annak megismerése csakis e világon túl válik elérhetővé.¹³

A vallásokhoz továbbá hozzá tartozik a vallási filozófiák, dogmák rögzítése; a túlvilági életre gyakorolt hatása a morálnak, etikának, amin keresztül az egyén életének további sorsa válik meghatározóvá. A dogmák véleményem szerint ennek hatására megcáfolhatatlanná válnak az adott közösség életében. Hozzátartozik a dogmák rögzítéséhez azok írásba foglalása is, mely által ezek a dogmák a kinyilatkoztatottságuk és rendszerbe foglalásuk által szentté válnak a közösség számára. A nagyobb vallásoknak így váltak könyveik szentté és sérthetatlenné.¹⁴

A vallási vezetők szintén fontos részét képezik a vallásoknak. A vallási vezetők ugyanis megfigyelhetően kasztokba tömörülnek és így gyakorolják hatalmukat,¹⁵ továbbá részt vesznek az államok működtetésében. Jó példa lehet például az ókori civilizációk papságainak szeparálódása és irányító készsége, hiszen hatalmuk egészen az élelmezés területéig kiterjedt. Erre találunk példát a suméereknél és az egyiptomiaknál egyaránt, hiszen a papság vagyona a termés bőségével egyre jobban gazdagította azt.¹⁶

A vallásokhoz szervesen hozzá tartozik a bűnvallás, bűnbánás, továbbá a közös, vagy egyéni gyónás is, melyeket bizonyos ünnepek alkalmával gyakoroltak hívő emberek.¹⁷ Ahogy látjuk, a vallások igen sokrétűek, és mind a közösségre, az államműködésre, és az egyénre is kihatással vannak. A sámánizmusban azonban ezek a rendszerek, mint a filozófiai dogmatika, az államirányításban való részvétel, a kasztokba tömörülés, megváltástan nem érhetőek tetten.

¹² Gece G.: Vallástörténet. p. 7.

¹³ Gece G.: Vallástörténet. p. 9.

¹⁴ Diószegi V.: Samanizmus. p. 12.

¹⁵ Voigt V.: A vallási élmény története. p. 23.

¹⁶ Herber A., Martos I., Moss L., Tisza L.: Történelem 1. p. 74. p. 102.

¹⁷ Voigt V.: A vallási élmény története. p. 25.

Számomra bizonyító erejű lehet ebben a kérdésben a magyar államalapítás története, hiszen tudjuk, hogy az állam megszervezésében fontos szerep jutott a kereszténység felvételének. Találkozhatunk azonban a szellemekben és a transzcendensbe vetett hittel.¹⁸ A sámán természetfeletti képességeinek hitével, a szellemekben vetett azon hittel, hogy azok képesek az evilági életre hatást gyakorolni.

A „vallás” fejlődése a transzcendencia felé

A sámánizmuson belül az etika, vagy a morál nem annyira központi kérdés, mint a világvallások esetében, hiszen a halál után az egyént az életben elkövetett „jó és rossz” tettei nem hozzák előnyös, vagy éppen hátrányos helyzetbe; hiszen az embert a tetteiért nem várja semmilyen tisztítóűz, és semmilyen mennyország. Az egyén felelőssége az életben a tabuk által megteremtett morálok betartásán keresztül nyilvánul meg.¹⁹ A transzcendencia még nem hagyja erőszakos lenyomatát az egyénen, hiszen az animisztikus képzetekben a transzcendens jelenléte még nem hat olyan mértékben sem az egyénre, sem a közösségre, hogy általa egy közösség morálja a többi közösség morálja fölé emelkedjen, és így konfrontálódjon más közösségek értékítéleteivel.

A sámánizmusban az egyén életében nem annyira a transzcendens akarata a fontos, mint inkább a közösség által felállított kezdetleges bajt okozó hiedelmek betartása, amelye mindig más és más kontextusban jelennek meg a tapasztalati világban. Ezen hiedelmeknek megszegése más és más lényeket vonz be az ember életébe. Tudjuk jól, hogy a világvallások ezeket a nézeteket legtöbb esetben babonaságnak nevezik, azaz tartalmilag teljesen üresnek, hiszen ezeknek a tabuknak a megerősítését, nem egy mindenek felett álló transzcendens alkotta. A sámánizmusban véleményem szerint az eddig elmondottak lehetnének meghatározóak vallásfilozófiai szempontból.

Felmerülhet a kérdés a dolgozatom további részeivel kapcsolatosan, hogy miért is foglalkoztam a sámánizmus problematikájának kérdésével. Azt gondolom, hogy további munkásságom folytatásában ezen filozófiai elgondolás sokat segíthet a sámánizmus megértésében, ezzel együtt a magyarság „ősvallásának” kutatásában.

Ezek után az általam összegyűjtött irodalmak segítségével megpróbálok kitekintést nyújtani a magyar „ősvallás” azon különbségeire, amelyek ebben a dolgozatban kimutathatóak a többi sámánista nép körében megnyilvánuló sámánista képzetekkel.

¹⁸ Diószegi V.: Samanizmus. p. 12.

¹⁹ Birtalan Á.: Kalmükök - egy európai mongol nép. pp. 79-81.

Módszertan

Dolgozatom módszertanára tekintve az összehasonlítás olyan fajta módszere lehet következetes, amit Diószegi Vilmos dolgozott ki, azaz a számunkra fellelhető anyagokból, bizonyos kérdésköröket körbe járva megvizsgálni olyan részeket, amik megegyeznek az összehasonlítandó népek egy bizonyos szellemi rendszerének részleteivel, jelen esetben a sámánizmus rendszerével. Majd e részeket külön-külön összehasonlítva egy képet kaphatunk az általunk vizsgált egésről.

A mongol sámánról általában

A mongol sámánt *bögi*, vagy *qam* elnevezéssel szokták említeni, aki képes természetfeletti erők birtokába jutni, és azokat az e világi létsíkon alkalmazni.

Elsődleges feladata a betegségek feltérképezése, és azok gyógyítása. Képes felvenni a kapcsolatot a természetfeletti lényekkel. A sámán képes befolyásolni az időjárást, és képes belelátni a jövőben történő dolgokba, képes a repülésre. A sámán szerepe igen nagy a bajelhárítás területén, de képes a bajt ugyanúgy előidézni is. A mongol sámánnak hatalma van a tűz és a hideg fölött, ez legjobban abban nyilvánul meg, hogy képes magát érzéketlenné tenni ennek a két erőnek a hatása alól.

A tűz szentséget tölt be a mongol sámánizmusban, ugyanis nem szabad bármit a tűzbe dobni, nehogy megsértsék ezzel a tűz szellemét; ez a szellem a haragon kívül azonban képes erejével bárminemű rossz elemésztésére.²⁰ A tűznek kiemelkedő szerepe van a szertartások egésze alatt. A sámánasszonyok csak úgy mehetnek a szertartás helyszínére, hogy apró, éppen parázsló tűzön mennek át.²¹

A mongol sámán rendelkezik olyan eszközökkel, amik segítségére vannak a természetfeletti vel való kapcsolattartásban, ilyen eszköz például a sámán tükre, amiben képes meglátni a sámán fehér paripáját,²² amivel képes a sámán az alsó vagy felső világba utazni. Részletesebben az itt leírtakat a burját sámánra vonatkoztatva ismertetem.

²⁰ Godány Zs.: A mongol birodalom kapcsolata Tibettel és a Nyugattal a 13. sz.-ban. pp. 18-22.

²¹ Hoppál M.: Sámánok világa.p. 165

²² Eliade M.: Shamanism.: Archaic techniques of ecstasy. p 153.

A burjátok

Burjátok: mongol népcsoport, mely több törzsből tevődik össze. Élőhelyük Mongólia, Mandzsúria és Oroszország területei. Bár nyelvük a mongol nyelvcsaládhoz tartozik, mégis egyedi nyelvjárást alakítottak ki. Vadászó, halászó állattenyésztő népcsoport.²³ A mai napig él körükben az úgynevezett „sámánhit”.

Tokarev a következőket írja a burjátokról: A 18-19. sz.-ban jelenik meg náluk a lámaizmus, egybeolvadva a sámánista hitvilággal. Ez főképpen a sámánista hiedelemvilágban jelenlevő istenek és szellemek nevének felcserélésével jelentkezik. Az *alar*, *balagi*, *kudai* és felső lénai burjátok megtartották sámánista világképüket a 1718. sz.-ban betörő paroszláv tanokkal szemben,²⁴ bár látni fogjuk, hogy a buddhizmus milyen szinten szinkretizálódott, a sámánista hagyománnyal. Hiszen például a sámán helyett az esőszertartást már buddhista papok végzik. A burjátoknál a sámánt az *udugan* kifejezéssel jelölik.²⁵

A burjátok hitvilágában rengeteg természetfölötti lény létezik, de a legnagyobb egy bizonyos égisten, akit *Tengri*-nek neveznek. Rajta kívül még megkülönböztetnek ötvenöt jószágos, és negyvennégy rosszindulatú istent, akik folyamatos harcban állnak egymással.²⁶

Sámánná válás a burjátok körében.

A burjátoknál a sámánság lehet örökletes, spontán, vagy elhívás alapú.

Az öröklés vér szerinti vonalon történik: örökölheto anyai, de apai ágon is.²⁷ A burjátok ismerik azt a képzetet, miszerint mielőtt valakiből sámán lesz, előtte sokáig betegeskedik. A régi meghalt sámánok lelkei jönnek el hozzá. A keze és az arca megkékül, és szinte holtan fekszik helyén. A légzése is helyreáll, majd végül feléled.²⁸ Sámán azonban csak akkor lehet valakiből, ha már ősei között is voltak sámánok.²⁹

A sámán „elhívás” akkor történik, amikor nincsen megfelelő örökös, olyankor egy gyermeket kezdenek gyötörni a szellemek. Spontán kiválasztással az istentől, vagy egy esetleges baleset által is válhat valaki sámánná. Az isteni kiválasztás villámcsapással történik, ekkor mindenki tudja, hogy a kiválasztás istentől jött. Az isteni kiválasztás azonban égből hulló kővel is lehetséges a spontaneitást tükrözi az is, hogy ha valaki egy ilyen kő mellett iszik (*taraszun*), akkor szintén azonnal sámánná válik az illető.

Amennyiben a kiválasztás vér szerinti, a sámán ősök lelkei a családból kiválasztanak egy

²³ Bánosi Gy., Töröcsik A. (szerk.): Népék lexikona. p. 25.

²⁴ Sz. A. Tokarev: Mitológiai Enciklopédia II. p. 481.

²⁵ Eliade M.: Shamanism. Archaic techniques of ecstasy.. p. 4.

²⁶ Eliade M.: Shamanism. Archaic techniques of ecstasy. p. 10.

²⁷ Eliade M.: Shamanism. Archaic techniques of ecstasy. p. 18.

²⁸ Diószegi V.: A pogány magyarok hitvilága. pp. 41-42.

²⁹ Diószegi V.: A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben. p.38.

gyereket, aki kerüli a világot, és inkább magába zárkózottá, álmodozóvá válik, és a magányt kedveli. Tudatvesztő rohamai lesznek, és látomásai a jövőről. Az ősök által kiválasztott leendő sámánnak a szellemek a lelkét elviszik Nyugat vagy Kelet felé attól függően, hogy fehér, vagy fekete sámán lesz belőle. Amennyiben fehér sámán, azaz segítő sámánna válik, akkor lelkét Nyugatra viszik, ha fekete sámánnak kell lennie, akkor Keletre viszik. Az ősök ezen az utazáson megtanítják a sámánt tudására: a szellemek neveire, formáira és ugyanezt az istenekre vonatkoztatva.³⁰ A burjátoknál is ismeretes, hogy amelyik sámánért eljönnek az ősök szellemei, hogy őt kiválasszák, az a sámán hosszabb ideig, akár hét napig is alhat.³¹

A sámánelhívást megkerülni nem lehet. Hiszen a szellemek úgynevezett sámánbetegséggel sújtják a kiválasztott embert, ami hallucinációkkal, szellemekkel való beszélgetéssel jár, eközben sokáig betegeskedik.³² Egy burját sámán beszámolója szerint fiatalabb korában „sámánellenes” volt. Amikor azonban őt saját samanizálása gyógyította meg, onnantól kezdve vált sámánna. Ez a leírás tökéletesen bemutatja, hogy a sámán tudása megkapása előtt megbetegszik. Ilyenkor kapja meg ugyanis segítő szellemeit, amiket szintén örököl az ősöktől. A betegség, amilyen gyorsan jött, olyan gyorsan megy is, hiszen az csak a kiválasztás jeleként mutatkozik.³³ A leendő sámánt a szellemek szétdarabolják, és húsát megfőzik.³⁴ A gyereket 13. évükben választják ki a szellemek, az elhívás alvás állapotában történik, és azt a test rángatózása jelzi. A szellemek ilyenkor leviszik az alvilágba, megtanítatják vele a klán történetét, genealógiáját és a sámánmitológiát. A következő két történet pontosan a szellemek általi elhívást és az öröklést írják le.

A sámánképességek öröklését jól tükrözi egy bizonyos *Amadzsargal* nevű sámánasszony ide vonatkozó története is. *Amardzsargal* családjának sámánhagyományai a messzi múltba mutatnak, hiszen az ősei közül több generáción keresztül éltek sámánokként. Egy generáció azonban kimaradt a sámánságból, de őseik hagyományát sikerült mégis továbbvinni. Az asszony egy alkalommal a szellemektől kapott elhívást, ezután kezdett el foglalkozni a samanizálással. A beavatást tuvai sámánoktól, és egy szerzetestől kapta. A környezetében élők már *odgan*-nak, „sámánasszonynak” nevezik.³⁵

Egy bizonyos *jama* nevű sámánasszonynak a lánya is sámánna vált, és gyógyításba kezdett. Az ő történetéből is utalást kapunk a burját sámánképességek elnyerésének módjára. Őt

³⁰ Eliade M.: Shamanism. Archaic techniques of ecstasy. pp. 17-18.

³¹ Diószegi V.: A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben. p. 80.

³² Diószegi V.: A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben. p. 42.

³³ Eliade M.: Shamanism. Archaic techniques of ecstasy. p. 20.

³⁴ Diószegi V.: A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben. p. 11.

³⁵ Birtalan Á.: Egy nyugat-mongóliai sámán család. Hagyomány és asszimiláció. pp. 25-26.

Csooloon-nak hívják, az ő családjának bemutatása következik. A családneve *Jama*, a neve *Csooloon*. Hat gyermeke van, a legidősebb *Kurlaa*. Az anyai nagybátyját *Bat*-nak hívták, a nagynyját *Pagmának*. Tuvából költöztek át. Az *orianhaiak* földjén a két sámán nagyon ismert volt. A család meghívásra költözött Mongóliába, ugyanis egy hercegnek megbetegedett a fia, és tudták, hogy az orianhaiak földjén híres sámánok élnek. Egy ezen a földön élő nemes választotta ki *Batot*, hogy ő menjen segíteni. Hétnapi sámánkodás után a beteg gyermek meggyógyult. *Csooloon* sámánasszony fia tudását szintén tanulás és öröklés által szerezte nagynyjától. A sámánasszony családjában tehát a samanizálás tudásának elnyerése öröklés és tanulás által szerezhető meg.

Kenin-Lopsan, a tuvai sámánizmus kutatója a sámánképességek elnyerésének örökletes formáját négy részre osztja.

1. a sámán képességeit sámánösöktől öröklő
2. a földek vagy a vizek uraitól
3. az égben lakó istenségektől
4. gonosz, vagy ártó erőktől.

A burjátok úgy tartják, hogy az igazi sámánösökkel rendelkező sámánok a legerősebbek. Általában 3-4 nemzedékre tudnak biztosan visszatekinteni a sámánok, de akadnak olyanok is, aki akár 8- 10 nemzedékre visszamenőleg tudják igazolni sámán őseiket, tehát minél messzebbre nyúlik vissza a sámán nemzedék, annál tiszteletreméltóbb és hatalmasabb a sámán ereje.³⁶ A sámánok tudásukat megosztják rokonaikkal, akik így beavatást nyernek. A tudás és képesség vér szerint öröklődik a különböző családokban. A sámán-erő a nemzedékek során exponenciálisan növekedőnek látszik, hiszen tudásuk folyamatosan növekszik, és újabb és újabb ismeretekre tesznek szert, akár más vallások megismerése által.

A burját sámán szerepköre

1. Az első, és talán legfontosabb szerepkör a gyógyítás.

A gyógyítandó betegségeket 3 fő csoportba sorolják: 1. „könnyű betegség”, 2. „nehéz betegség”, 3. „súlyos betegség”.

„A nehéz és súlyos betegségeket olyan ártó szellemek okozzák, mint az *olaan alioon*, mely az írott mongol nyelven úgy ismert, mint *aliban albin*”. Ez az ártó szellem egy mítosz elbeszélése alapján az alsó vagy a felső világból jövő szellem, aki lelkekre vadászik. A leírás

³⁶ Birtalan Á.: Egy nyugat-mongóliai sámáncsalád. Hagyomány és asszimiláció. pp. 27-29.

szerint termetük akkora, mint egy gyermeké. Folyamatosan vándorolnak Kelet és Nyugat között.

Egy másik ártó szellem neve *ukiir*; vagy holttestnek, vagy temetőnek szokták fordítani.

Végül ott vannak még az úgynevezett *loosz*-ok, akik a vizek és helyek urai. Ábrázatuk vagy emberi, vagy állati, esetleg sárkány vagy kígyó. Szintén gyakori betegség-előidézők.

A *darhadak* között egy lapockacsont égetésével, jóslással derítik ki a betegség okait.

A csontokon keletkezett repedésekből, koromfoltokból olvassák ki a jövőt. Birtalan Ágnes és csapata részt vettek személyesen is egy ilyen szertartáson, ahol kiderült, hogy a bajt az úgynevezett *loosz* szellem okozta. A szertartáson a *Baldzsir* nevű sámánasszony azt is kiderítette, hogy hogyan lehet megbékíteni a szellemet. *Csooloon* végül ráolvasással próbált hatni a betegségre, annak komolyságától megfelelően vagy hétszer, vagy a hét valamelyik hetes szorzatával (7,24,21) végzi.

A gyógyítást azonban nemcsak ráolvasással, hanem ekstázis állapotban, segítő szellemek segítségével is végzi. Az ő szóhasználata erre az állapotra a „megvész, megőrül” magyar kifejezés mongol megfelelője volt.

2. Két jóslási mód: A két sámán között lényeges különbség van a jóslást tekintve.

Míg az egyik, azaz *Baltir*, az extázis állapot elérése előtt majdnem minden alkalommal használja az előbb említett lapockacsonttal történő jóslást, addig *Csooloon* egy másik fajta ősi mongol, illetve török eredetű jóslási technikát használ. A jóslás 41 kővel történik általában.

A jóslásokat azonban a közösség bármely megbecsült tagja végezheti: ilyenek például a vadászok.

3. Szertartások áldozatokkal: Az ünnepnap i állatáldozások levezénylésének feladata szintén a sámán kezében összpontosul. Ilyen ünnepnap például a nyári napforduló: az áldozatot a *darhan*-oknál sámán vezeti le.

Az esőüző szertartásokat, és a halottak lelkének segítségét azonban a megkérdezett *Csooloon* asszony családja már nem gyakorolja, helyettük ezeket a feladatokat buddhista szerzetesek végzik.³⁷

A sámán és a szellemek kapcsolata

A N Mihajlov gyűjtötte a következő adatot.

A sámán pályája egy sámánös általi megkereséssel kezdődik. A sámán nemcsak látja, hanem kapcsolatba is lép a holtakkal. A sámánös elviszi lelkét az istenekhez, akiknek csakis a sámánok áldoznak. Amikor megkapta a sámánság tudományának ismeretét, akkor egybekel

³⁷ Birtalan Á.: Egy nyugat-mongóliai sámáncsalád. Hagyomány és asszimiláció. pp 33-36.

égi hitvesével. Ezután kezdődik az igazi avatás, a sámán házassági ajándékokat kap, és kap egy fát is, ami Mihajlov közlése szerint a sámán *ajami*-ját, túlvilági feleségét jelképezi. A két fa összekötése, azaz a jurtában és a kívül összekötött fa ezek szerint a házasság jelképeként is értelmezhető.³⁸

Egy burját származású Sztyepanov Mihály nevű férfi azt mondta sámánválasáráról, hogy szellemek jöttek hozzá és késsel szurkálták, a húsát vágták, egészen addig, amíg bele nem egyezett, hogy sámán legyen belőle.³⁹

A sámán, miután megbetegszik, megkapja tudását, felségét, és segítő szellemeit; a tanuló még akár évekig is vár valódi beavatására. A beavatás ideje alatt öregebb mesterek tanítják, tanulja, és gyakorolja a samanizálás képességeit. A védőszellemeknek italáldozatot mutatnak be (*taraszun*). A továbbiakban kilenc napon keresztül böjtölnek. Ezután kimennek abba az erdőbe, ahol a halottaik vannak eltemetve, és erős nyírfákat ásnak ki.⁴⁰ Az egyiket a sátor füstnyílásán vezetik ki, a gyökerét pedig a tűzhelybe ássák. Ez a fa jelképezi a kaput a három világhoz vezető úton, további három fát pedig a jurta körül állítanak, és ezeket kötéllel kötik össze a szellemek: a sámán és a szellemek ezen keresztül érintkeznek egymással: a kötelet, mint egy „utat” használják.⁴¹

A burját sámán beavatása, mint láttuk, betegségbe eséssel kezdődik. A betegséget hosszú álom kíséri végig. Mihail Sztyepanov a következőket is mesélte: A sámánnak meg kell betegednie, ilyenkor a sámánösök kínozzák, és fel is darabolják.

Bulagat Busacsejev elmondja, hogy az ősök szellemei a beavatandó lelkét elviszik a felső világba, és ott megtanítják a tudományosságot a jelöltnek. A beavatás részeként megfőzik húsát; a beavatás hét napon és hét éjen át zajlik, a test addig gyakorlatilag halottként hever. Ameddig a beavatás, azaz tudománykapás és feldarabolás tart, senki nem érhet a testhez.⁴² A burját sámánnak úgynevezett „sámániskolát” kell végigjárnia, ami öt szintből tevődik össze. A legelső szint teljesítése után a sámánok kapnak egy botot, a második szint teljesítése esetén már kovácsoltvas botot kapnak, utána megkapják koronájukat, majd, végül az ötödik szinten válnak igazán sámánná.⁴³

A segítő szellem, vagy élet-lélek

Azt már tudjuk, hogy a sámán látja a holtakat, isteneket, és egyéb más szellemeket. Az ősök indítják el a sámánt a sámánválasának útján, az úton találkozik az istenekkel, akiktől

³⁸ Eliade M.: Shamanism: Archaic techniques of ecstasy. p.75.

³⁹ Diószegi V.: A pogány magyarok hitvilága. p. 49.

⁴⁰ Eliade M.: Shamanism: Archaic techniques of ecstasy. p. 116.

⁴¹ Sárközi A.: A kötél. Szimbolikus kapcsolat a mongol népi hiedelemvilágban. p. 220.

⁴² Eliade M.: Shamanism: Archaic techniques of ecstasy. pp. 43-44.

⁴³ Hoppál M.: Sámánok világa. p. 159.

megtanulja sámánkodás művészetét. A beavatás azonban itt nem ér véget. A beavatás következő része a feleség megkapása, aki képes a sámán bőrébe bújni, és képes helyette cselekedni, továbbá megajándékozta a sámánt segítő szellemeivel, akik fontos szerepet töltenek be a sámán rítusaiban, most ezekről ejtenék egy pár szót.

A burját sámánok védelmező szellemét *khubilgannak* hívják, ami átváltozást jelenthet.

A sámán képessé válik az átváltozásra. A segítő szelleme egyben a másik lelke is, hiszen ha a segítő állata a sámánnak meghal, vele együtt hal a sámán is. A sámán extatikus utazásaihoz elkerülhetetlen a segítőszellemek jelenléte, éppúgy, mint a sámánt védő házastársnak. Így együtt járják be az alsó és felső világot.⁴⁴

A burjátok a halál után a lelket az égben képzelik el, azaz mint a tűz füstje, felfelé száll az ég felé.⁴⁵ Találkozunk a sámán átváltozásának a képzetével is. Amikor *Culuun* asszony édesanyja holló képében menekült meg egy letartóztatása elől.⁴⁶

A burját dob

A dobnak különös szerepe van, hiszen elviszi a sámánt a hátán a másik világba, de ugyanakkor segíti a koncentrációs fenntartását is. A burját dob lóbórból készül, ezzel is jelezve a dob elsődleges szerepét, ami az utaztatás. A burját dob lóbórral vonják be⁴⁷ és a dob anyagát tekintve megtudhatjuk, hogy azt nyírfából készítik, ugyanolyanból, amit a sámán a jurtája közepén felállít.⁴⁸ A dob szerepéhez tartozik a szellemek hívása is.⁴⁹

Fehér és fekete sámánok

Egy amerikai kutatónő a fekete és fehér sámánok közti különbséget nemi alapon teszi meg. A fehér sámán ugyanis nő, aki az istentől kapja tudását, és nappal dolgozik.

A fekete sámán férfi, erejét a kovácsoktól kapja, és csakis este dolgozik.⁵⁰ A tisztító szertartásaik során füstölővel segítenek a beteg gyógyulásában, vagy éppen a halott lélek elkísérésében.

A világfa

A világfára vonatkozóan a burjátok ismerik azt a képzetet, hogy egyrészt ez az az eszköze a sámánnak, amelyen keresztül világokat összekötő szerepének köszönhetően képes bejárni az alsó és a felső világot, képes eljutni az istenekhez és a szellemekhez egyaránt. Sátra éppen

⁴⁴ Eliade M.: Shamanism: Archaic techniques of ecstasy. p. 94.

⁴⁵ Eliade M.: Shamanism: Archaic techniques of ecstasy. p.206.

⁴⁶ Birtalan Á.: Egy nyugat-mongóliai sámáncsalád. Hagyomány és asszimiláció. p. 31.

⁴⁷ Eliade M.: Shamanism: Archaic techniques of ecstasy. p. 174.

⁴⁸ Diószegi V.: A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben. p. 209.

⁴⁹ Hoppál M.: Sámánok világa. p. 167.

⁵⁰ Hoppál M.: Sámánok világa. p. 160.

ezért a jurtából kiálló fa miatt könnyen megismerhető.⁵¹ Találunk rajzot is a burjátoktól a világfa ábrázolást tekintve.⁵²

A világfa hármas tagolása jellemző hitviláguk képére, azaz a világot 3 részre osztják: alsó, középső és felső szférákra.⁵³ A sámánhitű népeknél ez a felosztás általános, és egységes. Az alsó szint képviseli az alvilágot, a középső a földi síkot, a felső pedig főleg az istenek világát. A duális elképzelés is jellemző a sámánista népekre, azaz a világ természetfeletti lényeit jókra és rosszakra osztja. A jó erők teremtették a világot.⁵⁴

A sámánok harca

Érdeemes azonban kitérni a sámánok között fellelhető küzdelemre, amit a burjátok körében birkózással döntenek el a felek. Ez a küzdelem nem csak erőnléti próba, hanem szimbolikusan a jónak és a rossznak is harca egyben. Ilyen példával szolgál a Mongolok Titkos Története is, amiben két sámán kell egymással harca.⁵⁵

A burjátok azonban ismernek egy másik képzetet a sámánok harcára vonatkozóan, ezt Diószegi Vilmos közli velünk. Tudniillik *Zajan Sagan Tengrinek* volt három fia, az egyik volt *Boho Muja*. A keleti *Hamir Bogdo Tengrinek* is volt egy fia, akinek a neve *Boho Teli*.

Burját források szerint a két fiú közösen találta föl a kovácsolás mesterségét. Történt egyszer, hogy Boho Muja elrabolta Boho Teli kovácsműhelyét, és ez a tett a keleti és nyugati istenségek körében háborúskodást váltott ki. *Zajan Sagan, Tengri* fia alászállott az égből, pontosan Mongólia területére. A fiú tarka bikává változott és keresni kezdte *Boho Muját*. *Boho Muja* a hír hallatán sötétkék bikává változott.⁵⁶

Az altaji törökök

A sámán kiválasztása

Tudjuk az előzőekből, hogy a sámán hivatása a közösség számára vagy az ősök kiválasztása által, vagy külső jegyekben megnyilvánuló, a transzcendens kiválasztását tükröző jelekkel válik bizonyossá.

Az altajiaknál azonban ismerjük a kiválasztásnak azt a módját is, amikor a sámán saját

⁵¹ Diószegi V.: A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben. p. 164.

⁵² Diószegi V.: A pogány magyarok hitvilága. 8. 17. kép.

⁵³ Birtalan Á.: Világkép és világmodellek a mongol népek mitológiájában és hiedelemvilágában (*Egy rekonstrukciós kísérlet előzetes vázlata*) pp.15-16.

⁵⁴ Sz. A. Tokarev: Mitológiai Enciklopédia II. p. 481

⁵⁵ Birtalan Á.: Egy nyugat-mongóliai sámáncsalád. Hagyomány és asszimiláció. p. 29.

⁵⁶ Diószegi V.: A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben. p. 358.

magától veszi fel a mesterség gyakorlását.⁵⁷ Azonban az altaji törökök körében ismeretes a sámánörökség fogalma is, azaz a leendő sámán apjától örökli képességeit.⁵⁸ Ismerik a sámánbetegség fogalmát is. A jelölt ugyanis álmoságba esik, remegni kezd, és nagy erejű nyomást érez a mellkasán. Hangosan kiabál, majd felugrik és körbe forog. Önkénytelenül lenyel mindent, ami a keze ügyébe akad: kést, fejszét, tüzet, ám semmi baja nem keletkezik, a tárgyakat később kihányja.⁵⁹ Feljegyzések arról tanúskodnak, hogy minden altaji sámánnak rohamai vannak egészen addig, amíg sámánkodni nem kezd.⁶⁰ A sámán azonban megpróbál lemondani feladatáról, de az őt kiválasztó szellem nem hagyja.⁶¹ A kiválasztás végleges lemondásának esetén a sámán megőrül, vagy meghal.⁶² Amennyiben az altaji sámán tevékenységét abbahagyja, a szellemek újra zaklatják. Egy feljegyzés szerint egy sámán azt mondta, ha megkeresztelkedne, és abbahagyná a sámánkodást, akkor a szellemek megfojtának.⁶³

Ismerik a sámán feldarabolásának motívumát is.⁶⁴ A felesleges csontok szintén megvannak az altaji törököknél.⁶⁵ Sámánjaik rénbika alakjában viaskodnak.⁶⁶

A szellemek

Az altaji törökök a világot három szintre osztják, és mind a három szinthez szellemeket csoportosítanak. A világ három része: alsó, középső és felső. Ezekhez a szférákhoz tartozó szellemek a következők: az alsó világhoz tartozókat, illetve föld alatt lakó szellemeket *körmös*-nek nevezik, az égben lakó szellemeket *kuday*-nak, a földieket pedig *altay* (föld-víz) névvel illetik. Ezen belül a szellemeket két főbb csoportra osztják: A kezdettől létező szellemekre és a teremtetett szellemekre. Ezek a szellemek lehetnek tiszták, vagy tisztátalanok. A másodlagos szellemeket, *körmös*-nek nevezik. A *körmös*ök nem mások, mint a sámánelődök szellemei férfiaké és nőké egyaránt. A szellemek meg vannak különböztetve anyai ágú és apai ágúként is. A *körmös* kifejezést azonban használják a tisztátalan szellemekre is.⁶⁷

⁵⁷ Eliade M.: Shamanism: Archaic techniques of ecstasy. p. 13.

⁵⁸ Diószegi V.: A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben. p. 38.

⁵⁹ Diószegi V.: A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben. pp. 39-40.

⁶⁰ Diószegi V.: A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben. p. 40.

⁶¹ Diószegi V.: A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben. p. 50.

⁶² Diószegi V.: A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben. p. 53.

⁶³ Diószegi V.: A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben. p. 55.

⁶⁴ Diószegi V.: A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben. p. 105.

⁶⁵ Diószegi V.: A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben. p. 136.

⁶⁶ Diószegi V.: A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben. p. 354.

⁶⁷ Anohin, Andrej V.: Az altaji török samanizmus p. 110.

A sámán dobja

Az altaji sámán segítő szellemeivel együtt találja meg azt a fát, amelyből a dobja készülni fog.⁶⁸ A dobnak fontos szerepe van az ekstázis elérésében, hiszen a dobolással egyidejűleg járt tánc a sámánt képes eljuttatni az extázis állapotán keresztül a másik világokba.⁶⁹

Az égig érő fa

Az altaji törökök a többi sámánista néphez hasonlóan ismerik az égig érő fa képzetét. Egyik mondájuk szerint ez a fa éppen a Föld köldökén áll, aminek a csúcsa éppen *Ülgen* (a Napnak, a Holdnak a tűznek és a szivárválynak a teremője)⁷⁰ palotája ajtajánál végződik.⁷¹ Eliade is közli velünk, hogy az altaji sámánnak az extázis állapotában fel kell másznia egy olyan fára, amibe előzőleg baltával lépcsőket vágta. A lépcsők azon égi szféra részei lehetnek, amiken keresztül a sámán szintén *Ülgen* birodalma felé utazik.⁷²

Az altaji lélekhit

Az altaji törököknél is megjelenik az ember testből és lélekből felépülő eszenciája. A test életerejére a *tin* kifejezést használják, ez minden létező sajátja. Ami az ember „testlelke”. A lelket a *süne* kifejezéssel nevezik, amit ember állat, birtokol. Leginkább a sámán birtokában van, de más ember is rendelkezhet vele. A látók látják ezt a lelket, aminek megjelenése az illető halálát jelenti. A *süne* lélek a halál után a földalatti világban folytatja „életét”. Negyven nappal a halála után tort ülnek, amin a sámán nincs jelen, hiszen nem akar beszennyeződni a halál szellemével.⁷³ Az altaji törökök úgy tartják, hogy a lélek halhatatlan, és tetteinek megfelelően vagy a Földön él tovább, vagy *Erlik* (Az alvilág legnagyobb szelleme, és neki tulajdonítják a járványokat.)⁷⁴ birodalmában. Ha életében jó ember volt, akkor élvezheti a földi élet minden gyönyörűségét. Azonban ha rossz ember volt, akkor *Erliknek* fog szolgálni, és rosszindulatú szellemként fog tovább élni.⁷⁵ A meghalt sámán lelke megszabadul *Erlik*től, és a „tisztá szellemként” fog tovább élni a Földön, hiszen a halála után a rokonság körében figyelmezteti őket az áldozatok bemutatására, ha ezt nem teljesítik, akkor betegéggel sújtja őket. A sámán kiengesztelésére áldozatot mutatnak be számára, és így a család szellemvilága gazdagabbá válik egy újabb szellemmel. A szellemek száma így egyre gyarapodik.⁷⁶ Fontos

⁶⁸ Eliade M.: Shamanism: Archaic techniques of ecstasy. pp. 168-169.

⁶⁹ Eliade M.: Shamanism: Archaic techniques of ecstasy.. pp. 174-175.

⁷⁰ Anohin, Andrej Viktorovics: Az altaji török samanizmus. p. 116

⁷¹ Diószegi V.: A pogány magyarok hitvilága. p. 13.

⁷² Eliade M.: Shamanism: Archaic techniques of ecstasy. p. XV.

⁷³ Anohin, Andrej V.: Az altaji török samanizmus. p. 123.

⁷⁴ Anohin, Andrej V.: Az altaji török samanizmus p. 110.

⁷⁵ Anohin, Andrej V.: Az altaji török samanizmus. p. 124.

⁷⁶ Anohin, Andrej V.: Az altaji török samanizmus. p. 125.

megjegyezni azt is, hogy egy házasság esetén a férfi és a nő családjában lévő szellemek is helyet kapnak az új család életében.⁷⁷

Van azonban egy újabb lélek, ami magyarban a szabadléleknek feleltethető meg, hiszen a sámán ezt a lelkét küldi az alsó vagy felső világba, és betegének is ezt a lelkét viszi magával. Ebből láthatjuk, hogy mindenki rendelkezik ilyen lélekkel, de egyedül a sámán képes ezt a lelket a szellemek segítségével által eljuttatni más világokba.⁷⁸ Az altaji törökség ezen kívül ismeri még az alvilági ábrázolások alapján azt a képzetet is, hogy az alvilághoz szervesen kötődnek a kígyók, békák és gyíkok.⁷⁹

Összefoglalva az altajiak lélekhitét, láthatjuk, hogy egyrészt van olyan lélek, ami a test erejét hivatott biztosítani, ezt nevezhetnénk életléleknek; ez testhez kötött lélek. A léleknek ismerik egy másik fajtáját is, ami képes elválni az ember testétől, és azt a látók képesek látni. Viszont miután meglátta, az illető meghal. A harmadik, és egyben számunkra legfontosabb lélek a szabadlélek, ami képes szintén elhagyni a testet, és képes bebarangolni a létsíkok különböző szintjeit, hiszen a sámán ezzel a lelkével utazik a világok között. Az altaji képzetbe fontos szerepet játszanak a különböző szellemek, amelyek lehetnek rossz-, és jóindulatúak. A rosszindulatú szellemek az embereket betegséggel sújtják, és ennek a betegségnek az elüldözésében a sámán segítségét kéri. A sámán ugyanis képes bejárni a szellemek világait, és képes megtudakolni, hogy milyen áldozat az, aminek a bemutatásával a szellemek békén hagyják az embereket. Érdekes különbség, hogy nem kiengesztelés történik, hanem inkább a szellem mérhetetlen mohóságának kielégítése zajlik. Láthatjuk ezt abból is, hogy amíg a helyi hegy-, vagy akár vízszellemeket ki kell engesztelni egy-egy rossz, tiszteletlen cselekedet után, addig a rossz szellemek ok nélkül vadásznak áldozataikra.

Véleményem szerint az ok nélkül ártó szellem a keresztény, vagy buddhista vallási nézetekből szivároghatott be, és módosíthatta az altaji sámánista szellemfelfogást. Hiszen tudjuk, hogy a kereszténységben is a gonosz szellemek minden ok nélkül szállnak meg embereket, ugyanúgy, ahogy *Mára* is rátapad az emberre, és a vágyain keresztül szenvedésbe taszítja azt. A szertartás sikerét a beteg javulása bizonyítja, hiszen a szellemek akkor már nem zaklatják az áldozatot tovább.

⁷⁷ Anohin, Andrej V.: Az altaji török samanizmus. p. 126.

⁷⁸ Anohin, Andrej V.: Az altaji török samanizmus. p. 123.

⁷⁹ Diószegi V.: A pogány magyarok hitvilága. p. 18.

A magyar sámán

Egy francia tudós, Dussieux, ekképpen ír a magyarokról: „A magyarok pogányok voltak, a legfőbb istent imádták, imádták még az *urdu*got is, és még sok jó és rossz szellemet, a papjaikat pedig táltosoknak hívták.”⁸⁰

Ebből a kis ismertetőből nem tudunk meg sokat a magyarok ősvallásáról (sámánhit). Annyit azonban igen, hogy imádták a legfőbb istent, jó és rossz szellemekben hittek, és imádtak még egy *urdu*g nevű lényt is. A papjaikat pedig táltosként nevezték.

De kik is voltak a táltosok?

A táltos, vagy tátos

A táltosok képesek voltak a jövőbe látni, ismerték a füvekkel való gyógyítást.⁸¹ A táltosnak azonban van egy másik megnevezése is, ami a *tátos*. A szavak valószínűleg ugyanazt jelzik⁸² „a tátos lehet ember és ló. A tátos ló képes a repülésre, érti az emberi beszédet.”⁸³ A táltos emberfeletti erejéről, és annak bolyongásáról Róheim Géza is közöl adatot. A táltos gyermekeket sokkal több ideig gondolják, mint a többi gyermeket, ezek a gyerekek nem beszélnek sokat, viszont nagyon erősek. Hét éves korában a táltos elmegy otthonról, és vándorol, egészen addig, míg meg nem küzd azokkal a farkasokkal, amiket öreg varázslók küldenek útjába, hogy küzdjön meg velük.

Eddig tehát láthatjuk, hogy egy természetfeletti erőket birtokló emberről és állatról olvashatunk.⁸⁴

Dolgozatomban részletesebben foglalkozom a táltosok és/vagy tátosok világának bemutatásával, hiszen ez elengedhetetlen dolgozatom célját tekintve, azaz, hogy összehasonlítást végezhessek a török és mongol sámánhiedelmekkel kapcsolatosan.

Hogyan lesz valaki táltos?

A kérdés egészen a táltos születéséig visz vissza bennünket, hiszen a táltos gyermek különös külső jegyekkel születik: a táltos gyermek ugyanis fogakkal jön a világra.⁸⁵

A galycsánai moldvai székelyek is úgy tartják, a táltos foggal születik.

Takács Gábor is híres nevezetes táltos volt és foggal született.⁸⁶

⁸⁰ Kállay F.: A pogány magyarok vallása. p. 47.

⁸¹ Horváth J.: A régi magyaroknak vallásbéli s erkölcsi állapotokról. p. 55)

⁸² Ipolyi A.: Magyar mythologia. p. 447.

⁸³ Ipolyi A.: Magyar mythologia.. p. 236.

⁸⁴ Róheim G.: Primitív kultúrák pszichoanalitikus vizsgálata. p. 172.

⁸⁵ Róheim G.: Primitív kultúrák pszichoanalitikus vizsgálata. p. 450.

⁸⁶ Diószegi V.: A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben. p. 124.

A táltos azonban több foggal, vagy akár fogsorral is születhet.

A táltos gyermekek azonban nem vesztik el „táltos fogukat, vagy fogsorukat” nagy korukra, ezt a most idézett történet igazolja. A történetet Szűcs Sándor gyűjtötte.

A történetet egy biharnagybajomi férfi, Sólyom Gyula mesélte:

„Valamikor a hetvenes évek elején történt, surbankó koromban. Nagydarab földet béreltünk a Csifen. Na, csak, ahogy egyszer idesapám, én, meg három szolgálégény ott tüzelgettünk a földön, a lovak faránál, hát valaki szép csendesen benyitja az ajtót. Hát egy olyan 16-17 éves forma fattyú húzódott be. Kínálta idesapám kenyér-szalonnával, de nem kellett neki. Nézte csak a tüzet. Nagy szeme volt. Semmit se szólt. Egyszer azon vesszük észre, hogy amint ott ült az ágasfának vetett háttal, hát csak lassan hátrabicsaklott a feje. Feri bátyám éppen felállott, hogy a lovakhoz megy, oszt meglátta. Intett, hogy nézzük csak. A fiú nyitott szájából kilátszott a foga, mégpedig alól, felül két-két sor.

Na, ehol van ni! – gondoltam. Azt mondja édesapám: „Isteni szerencse, hogy jól bántunk vele! Táltos ez, te. Ellen ne vessetek neki.”⁸⁷

„Ha fogval szülik a gyermek, abból nagy tudós ember lesz, ha eléri a felnőtt kort, akkor neki a tudományokba nagy élelmenele lesz, és sok embert felvilágosít a tudománra.”⁸⁸

A sárréten ismerik azt a képzetet is, miszerint táltos abból lesz, aki több ujjal születik.

Békésben is úgy tartják, hogy a sámán foggal születik.⁸⁹

Az eddigiek alapján láthatjuk, hogy a táltos gyermek már élete első napjától megkülönböztetett jellel születik, azaz több foggal, vagy ujjal. Az egyszerű emberek ezekből a jelekből értesülnek a gyermek jövőbeni szerepéről. A gyermek viszont eleve elrendelve születik táltosnak.

A gyermekre azonban vigyázni kell, hiszen ha elveszti fogát, vagy többlet ujját, tudománya nem lesz, vagy meghal. A következőkben erre hozok példákat.

A táltos ujj, fog elvesztése

Ha az a gyermek, aki foggal születik, vagyis a táltos elveszti próbája során a fogát, akkor nem lesz táltos többet.⁹⁰

A táltos fogának elvesztése esetén a táltosra halál vár.

Torontál megyében, Beodrában történt meg a következő eset. Egy bizonyos Dudás Panna lánya szintén eleve elrendelve táltosnak született, hiszen már születése pillanatában foga volt.

⁸⁷ Diószegi V.: A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben... pp. 125-126.

⁸⁸ Antal M.: A gyimesvölgyi csángó magyarok hiedelmei. p. 142.

⁸⁹ Diószegi V.: A pogány magyarok hitvilága. p. 54.

⁹⁰ Diószegi V.: A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben. p. 130.

Mondták is neki, hogy vigyázzon a lányra, mert hat-hét éves korában egy viharral együtt érkeznek majd a táltosok a lányért, és el fogják vinni magukkal. A lányt ezek után nem is engedték ki sehova se egyedül. Egy napon aztán, az anyja mikor nagy vihar jött, kiküldte a lányt, hogy zárja be a kiscsirkéket a tyúkólba. A lány ki is ment, de eltűnt a viharral együtt. Egy pár év múlva előkerült, de a fogai ki voltak szedve, és a testét is meggyötörték. A lány nemsokára rá meg is halt.⁹¹

Láthatjuk tehát, hogy a táltos foggal, vagy több ujjal születik, innen tudják, hogy a gyermek elve elrendelve táltosnak született, és különös képességei lesznek.

Hiszen „aki foggal születik az tudós lesz. A tudós az tud mondani élőkről, holtakról.”⁹² „A táltos tudja az embernek gondolatját.”⁹³ A táltos képes olyan faágon ücsörögni, ami egy madarat bírna el csak valójában.⁹⁴

Bács-Bodrog megyében úgy tudják, az a gyerek, aki foggal születik, jövőmondó lesz.⁹⁵ Somogyi hit szerint a foggal lett gyermek, ha meg nem hal, jósló lesz belőle.⁹⁶

Képessége még a gyorsaság is. Ugyan is képes nádszálon lovagolva előbb célba érni, mint egy ló.⁹⁷ A táltos gyermek erősebb, mint bármelyik másik gyerek. Amikor hét évesé válik, elmegy otthonról, és farkasokkal harcol, amiket egy varázsló küld útjába, hogy azokat legyőzze.⁹⁸ A matyói Molnár Jóska olyan táltos gyerek volt, aki erejénél fogva az összes legényt a földhöz vágta.⁹⁹ Továbbá képes felvenni a harcot a gonosz szellemekkel.¹⁰⁰ Képes kifürkészni a jövőt, meglátni a földben rejtőző dolgokat, akár még a falon át is. Tehát a foggal született gyerek tudós, látó, jövőmondó, a gondolatokba belelátó, és rendkívül erős emberré válhat, ha sikerül megtartania fogát. Ha ez nem sikerül, akkor elveszti képességeit, és léte veszélybe kerül, akár meg is halhat. Gyakorlatilag, ami születése pillanatában természetfeletti képességeket biztosít a számára, annak elvesztése akár végzetes is lehet.

A táltos gyerek félelmei

Mint azt fentebb olvashattuk, a táltos gyermekért van, hogy eljönnek és kiszedik fogait, majd nem elég ez a fajta kínzás, még a testét is összetörik, és a táltos halálra van ítélve.

A táltos gyermekek ezt tudják is, és már előre félnek, vihar idején mi fog történni. „Miklós

⁹¹ Diószegi V.: A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben. p. 130-131.

⁹² Diószegi V.: A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben. p. 128.

⁹³ Bíró L.: Táltosok könyve. p.94.

⁹⁴ Eliade M.: Shamanism: Archaic techniques of ecstasy. p. 126.

⁹⁵ Diószegi V.: A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben. pp. 123-124.

⁹⁶ Diószegi V.: A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben. p. 124.

⁹⁷ Eliade M.: Shamanism: Archaic techniques of ecstasy. p. 126.

⁹⁸ Róheim G.: Primitív kultúrák pszichoanalitikus vizsgálata. p. 172.

⁹⁹ Diószegi V.: A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben. p. 22.

¹⁰⁰ Eliade M.: Shamanism: Archaic techniques of ecstasy. p. 127.

Pista, a tápai táltos gyermekkorában nagyon félt a viharoktól: „a gyerök mögérzette előre, hogy gyön a vihar, akkor mán üvöltött szegény, félt hogy elviszik.”¹⁰¹

Egy bizonyos Forgó Mihályné mesélte, Csongrádban, hogy volt egy gyereke, aki foggal született, és 5-6 éves korától félni kezdett a felhőktől.¹⁰²

Itt is láthatjuk a táltos jövődómondó képességét megnyilvánulni. Azt már tudjuk, hogy a táltos gyereket, ha elrabolják, akkor akár olyan sérüléseket is okozhatnak neki, amibe a gyerek meg is halhat.

Ki és mi az, ami aki érte jön?

Istensegítsi bukovinai székely közlés az alábbi történetet meséli el: született egy lány, akinek foga volt, és ez a lány, ami koron hétéves lett, észrevette, hogy az ablakon keresztül hívja valaki. Bencsik Illés közli, hogy a faluban egyszer táltos született, aki foggal született. Mikor a hetedik életévét elérte, egy ló jött érte.¹⁰³

Egy tápai táltos gyerekről ezt mondták: hét éves koráig nagyon vigyáztak rá, nehogy baja legyen, amikor elmúlt hét éves, már nem vigyáztak rá: azt hitték, hogy mivel elmúlt hét éves, már nem eshet bántódása; és a gyerek beállt pásztornak, teheneket, meg borjúkat őrzött.

Akkoriban az egész rét nádas, meg gyékény volt. Egy *Ila Tóni* nevű gyerekkel együtt nádból, és gyékényből készült kunyhóban töltötték az éjszakát. A gyerek foggal született, és míg el nem érte a hét éves kort, addig szent kötéllel az asztalhoz kötötték, nehogy elvigyék a táltosok. Egy napon, amikor már elmúlt nyolc és fél éves is a gyerek, egyik este vacsora után lefeküdtek a társával aludni. Egyszer csak valaki azt mondta „Pista fiam kelj föl, gyere ki a kunyhóból”. A gyerek nem mert kimenni. A harmadik felszólítás után a gyerek kibújt a kunyhóból, és egy ősz öregembert látott maga előtt, aki fényben úszott. A gyerek félelmében imádkozni kezdett. Az öregember pedig rá akarta venni a gyereket, hogy menjen el vele.

Aztán az öreg eltűnt, a gyerek visszafeküdt aludni, de ettől kezdve az öregember folyamatosan kereste őt egészen tizenkét éves koráig, addig szolgált ugyanis a gazdánál. Demjén Sándor a következőt mesélte: őt is, a táltosok akarták elvinni. Amikor betöltötte a hetedik esztendejét, este arra ébredt, hogy valaki szólítja, és ki akart menni a házból. Az édesapja azonban a felébredt zörejekre, és visszaküldte az ágyába a gyermeket. A fiú ezek után visszafeküdt aludni. Nem telt bele egy óra sem, és a fiú újra elindult, hogy kimenjen a házból. Az édesapja újra felkelt, és rá kiabált a gyerekekre: „Nyugodj, ne mászkálj!” A fiú

¹⁰¹ Diószegi V.: A pogány magyarok hitvilága. pp. 30-31.

¹⁰² Diószegi V.: A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben. p. 22.

¹⁰³ Diószegi V.: A pogány magyarok hitvilága. p. 32.

elmondta, hogy egy bika hívja az ablakon keresztül. Amint az apa, és anya odanéztek az ablakra, hát tényleg ott állt egy fekete bika.¹⁰⁴

Most már láthatjuk, hogy a táltos gyermeknek természetfeletti erők jelennek meg, akik mindenáron el akarják vinni a gyermeket magukkal. A családok, és a gyermek, még ha egyedül van is, ellen próbál szegülni az érte jövőnek, ami nem veszélytelen, hiszen a táltos gyereket, mint azt fõntebb láttuk, meg is ölhetik. Ezt még pontosabban bemutatom majd, azonban nézzük meg, mi történik, ha a jelölt nem áll ellen.

A táltos megszerzi tudományát

A diószényi csángók egy táltosról a következõket mondták. Három napon és három éjszakán át egyfolytában csak aludt. Igaz, hogy szuszogott, de az elméje el volt „rejtõzve”. Álmában egy ember elvitte õt a békák, kígyók, és gyíkok országába. De elvitte a pokolba, és a mennyországba is. Miután felkelt, mindent tudott, táltossá lett.

Nagyszalontán úgy tartják, hogy aki foggal születik, azt hétéves korában elrabolják és tudományt kapnak, férfi a nõtõl, nõ a férfitõl. Megtanulják a szél és vihar, jég, tûz és az árvíz irányítását. Megtanulják az emberek megrontását, a növények elárulják nekik, hogy mire lehet használni õket. Megtanulják a széllel való versenyre kelést, a láthatatlanná válást, és az állatokká való át változást.¹⁰⁵

Bõsárkányon egy foggal született fiúért egyszer eljött egy ló, mikor hét éves lett. Akkor a gyerek meghalt. Néhány nap elteltével azonban felébredt, és mindent tudott. Szuhán azt beszéltek, hogy sok olyan asszony volt, aki „elragadtatódott”, és mikor magukhoz tértek, a halottakról tudtak beszélni.¹⁰⁶

Tiszaigaron azt mondják, a táltos gyereket elrabolja az idõsebb táltos.¹⁰⁷ Láthatjuk, hogy a táltos, miután elfogadja az érte jövõ ló, vagy ember „segítségét”, a rejtezés állapotába esik, és mire felébred, már meg is kapta tudományát. Ismeri a füveket, tudja befolyásolni az idõjárást, és képes volt látni a halottakat, képes állatformát öltetni, vagy esetleg láthatatlanná válni.

Látjuk azt is, hogy ahhoz, hogy megkapja tudását, hosszú álomba, rejtezésbe kell esnie.

A kérdés most már csak az, hogy miért kell ez a hosszú alvás, és miért van az, hogy napokig halottnak látszik?

Az akkor tápén élõ Bodó Róza, mikor el volt rejtõzve, három nap és három éjjel semmit sem csinált, csak aludt. Ez idõ alatt egész végig véres víz folyt a testébõl.

¹⁰⁴ Diószegi V.: A sámánhit emlékei a magyar népi mûveltségben. pp. 25-26.

¹⁰⁵ Diószegi V.: A sámánhit emlékei a magyar népi mûveltségben. pp. 60-61.

¹⁰⁶ Diószegi V.: A pogány magyarok hitvilága. p. 38.

¹⁰⁷ Diószegi V.: A sámánhit emlékei a magyar népi mûveltségben. p. 66.

Padányban egy asszony öt-hat napig aludt, utána felkelt és tudománya lett. Tudását álmában szerezte, a testét addig vér borította.¹⁰⁸

Hogy miért vérzett a két asszony, arra egy egri asszony története lehet a válasz, miszerint egyszer, mikor hazaért, sok halott ment be utána, hogy széttépjék. A férjét elküldte otthonról három napra; az asszonyt a holtak széttépték, és mire magához tért, már tudománya volt.¹⁰⁹

A feldarabolást, mint a tudomány elnyerésének módját, meséink is őrzik, ilyen mese például a Vizi Péter és Vizi Pál meséje, ahol Vizi Péternek a fejét levágja a boszorkány, és testét besózva egy kádba teszi. Miután testvére legyőzi a boszorkányt, Péter hétszer annyi erővel rendelkezik ezek után.¹¹⁰

Egy másik mesében Hamvas Gyurkát maga az ördög viszi el a másvilágra, ahol a hőst az ördög szétdarabolja, ezután a testet újra összerakja. Így Hamvas Gyurka felébredése után tudománnyal rendelkezik.¹¹¹

(A meséket nem teljes egészében közöltem.)

Láthatjuk tehát, miszerint a magyar táltos egyrészt eleve elrendelve táltosnak születik, ami megnyilvánul azokban a külső jelekben, hogy foggal, vagy több fogsorral születik, esetleg több ujjal. Látjuk azt is, hogy a táltos gyerek ezek elvesztése esetén szinte biztos, hogy meghal. Azt is látjuk, hogy a táltos gyerek képes kapcsolatba lépni a természetfelettel, de az első kapcsolatfelvételt a természetfeletti lények kezdeményezik. A táltost el akarják vinni magukkal. Amennyiben ez sikerül, akkor a táltos mély alvásba merül, és ott azok a lények, akik elhívták körbe vezetik. A táltos bejárja a mennyországot, a poklot, a kígyók, békák, gyíkok országát. Ez alatt az elrejtés állapotában van, ami idő alatt a külvilág számára halott, hiszen alig lélegzik, vér folyik a testéből, és van, hogy hat napig is alszik egy huzamban. Ez idő alatt, miután bejárta a túlvilágot, feldarabolják, utána összeteszik, majd megtanítják neki, hogy hogyan tudja befolyásolni az időjárást, vagy hogyan tud állattá átváltozni, esetleg még láthatatlanná is válni. Amint azt látjuk, eddig komplett sámánhagyománnyal állunk szemben.

A táltos fája, az utolsó próba

A híres Szigeti Ferencnek nagy tudománya volt. Fiatal korában felmászott egy nyárfá tetejére, és az ördög *vérrel szöktette be*.¹¹²

A történet szerint, amikor a magyarok megérkeztek a Kárpát-medencébe, akkor találtak egy

¹⁰⁸ Diószegi V.: A pogány magyarok hitvilága. p. 45.

¹⁰⁹ Diószegi V.: A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben. 89.

¹¹⁰ Diószegi V.: A pogány magyarok hitvilága. p. 46.

¹¹¹ Diószegi V.: A pogány magyarok hitvilága. p. 46.

¹¹² Diószegi V.: A pogány magyarok hitvilága. p. 61.

olyan fát, amely képes közvetíteni a szellemek mondanivalóját: a jövő, és a múlt beszédét. Ezt azonban csak az hallja meg, aki képes megérteni a szellemek beszédét. Érdekes, hogy a történet szerint a magyarok vezére ült le a fa alá. E szerint a történet szerint a táltos irányító szerepet is betölthetett.¹¹³

Egy másik táltosnak, Gala Bálintnak is megvolt a saját fája, ám mielőtt ő felmászott a fájára, mindig tüzet gyújtott alatta. Annak füstje pedig a lombok között rekedt. A boszorkányok mindig üldözték őt, de a füstbe sohasem mentek utána.¹¹⁴

Jól láthatjuk tehát, hogy a fa a táltosnak védelmet biztosít, miután felment a tetejére, tudása is meglesz, a szellemekkel kapcsolatba tud lépni a táltos, képes kifürkészni a jövőt, és képes érdeklődni a múlt felől.

A táltos dob, és egyéb eszközök

Ismerünk egy történetet egy Vicsak nevezetű táltosról, aki képes volt a tűzbe nézve meglátni a boszorkányokat. Egyszer meg is ígérte a bajomi öregeknek, hogy mikor visszajön, dobjával összedobolja a környék boszorkányait, így majd kiderül az igazság.¹¹⁵

Látjuk tehát, hogy ez a Vicsak nevű táltos képes volt a dobja segítségével meg állapítani, hogy ki is a boszorkány. Itt tehát olyan eszközként látjuk a dobot, amely képes rejtett dolgok felmutatására.

A dob segítségével a táltos azonban gyógyítani is képes, de képes gazdáját szállítani is, mint azt gyermekdalaink is jól tükrözik.

Gólya, gólya gilice,

Mér véres a lábad?

Török gyerek vágta.

Magyar gyerek gyógyítgassa

Síppal, dobbal, Nádi hegedűvel.¹¹⁶

Gólya bácsi gólya!

Hol voltál azóta?

A csengeri tóra.

Ki lányát vetted el?

A kis Kócsinét.

Mivel hoztad haza?

Síppal, dobbal, nyári hegedűvel,

Selyem keszkenővel.¹¹⁷

¹¹³ Bíró L.: Táltosok könyve. p. 9.

¹¹⁴ Diószegi V.: A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben. p. 272.

¹¹⁵ Diószegi V.: A pogány magyarok hitvilága. p. 69.

¹¹⁶ Diószegi V.: A pogány magyarok hitvilága. p. 70.

Csángó magyaroktól tudjuk, hogy a dobot, vagy a szitát jóslásra is használták, a jóslást 41 szem kukoricával végezték, amit kilenc csoportba rendeztek, majd a következő hangzott el „*Te dob, mond meg az igazat, ke vaj eszverontlak, vaj ezek elszertülnek!*” ezek után rácsapnak a dobra, szitára a kukoricaszemek szétfutnak, és ebből az állásból történik a jóslás.¹¹⁸

A jósláshoz olykor-olykor tükröt is használtak, ezzel a táltos szintén képes a jövőmondásra. Csóka János egy ilyen táltos volt, kinek kabátja belsejében egy kifényesített bádoglemez volt. Azzal meg tudta mondani, hol van az elveszett ló.¹¹⁹

A táltosok harca

A táltosok viaskodása során a táltos maga mindig elrejtőzve van jelen, azaz folyamatos alvásban van olyankor.¹²⁰ Ilyenkor az égben viaskodik egy másik táltossal a „birodalomért.”¹²¹

Egy napon három testvér együtt mentek a rétre, mikor egyikük nagyon szomorú lett. Az idősebbik testvér megkérdezte, hogy mi a baja? A fiú elmondta, hogy nemsoká jön egy fekete bika, és neki azzal meg kell küzdenie. Ő fehér színű lesz.¹²² Amennyiben a fekete bika nyer, akkor a termést elveri a jégeső.¹²³ A táltos azonban nem csak bikákkal viaskodik, hiszen ismerünk olyan közlést is, miszerint a táltost boszorkányok próbálják megölni. Erre jó példa Gali Bálint története, aki rendszeresen feljárt a maga fájára, de előtte tüzet gyújtott a fa tövében. Aztán mikor elindult a fán fölfelé, egyszer csak elkezdtek vele civakodni a boszorkányok, de a fára nem mentek utána.¹²⁴

Egy másik történet is igazolja, a táltos és a boszorkányok ellenséges kapcsolatát. A történet szerint, egy Sós Péter nevű táltos még fiatalabb korában, lefeküdt egy fa alá és aludni készült, amikor is boszorkányok álltak körbe és szét akarták szagatni. Az egyik a lábát, a másik a kezét, a harmadik pedig a fejét akarta kicsavarni. Ekkor azonban a fán ülő bagoly azt mondta a boszorkányoknak, hogy hagyják békén a gyereket, mert azzal neki van dolga, így a boszorkányok ott hagyták.¹²⁵

¹¹⁷ Diószegi V.: A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben. pp. 171-172

¹¹⁸ Diószegi V.: A pogány magyarok hitvilága. p. 72.

¹¹⁹ Róheim G.: Primitív kultúrák pszichoanalitikus vizsgálata. p. 177.

¹²⁰ Diószegi V.: A pogány magyarok hitvilága. p. 109.

¹²¹ Diószegi V.: A pogány magyarok hitvilága. p. 112.

¹²² Bíró L.: Táltosok könyve. p. 50.

¹²³ Bíró L.: Táltosok könyve. p. 52.

¹²⁴ Diószegi V.: A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben. p. 272.

¹²⁵ Diószegi V.: A pogány magyarok hitvilága. p. 44.

A táltos rejtezése

Órhalmi palócok úgy tartják, hogy aki a rejtezés állapotában van, „abba az ördög bújik belé”: más hangján is beszél, nem csak a sajátján.¹²⁶

Decsen azt mondják, hogy a rejtezés azért kell, mert így lehet „mondani.”¹²⁷

Magyarszentmihályon az a szóbeszéd járt, hogy élt a faluban egy olyan ember, aki képes volt a halottakkal beszélni, de olyankor el volt „rejtőzve.”¹²⁸

A táltosok a rejtezés technikájával, képes az egyszerű embereknek titkos dolgokat mondani, a rejtezés állapotában olyan, mint egy hulla. Amikor magához tér olyan dolgokat mond, amit senki nem ismerhet.¹²⁹

Látjuk tehát, hogy a táltos nem csak a tudományának megkapásakor esik a rejtezés állapotába, hanem olyankor is, amikor tudományát használja.

A táltos idők világképe

A fa, a Hold és a Nap

Víg Sámuel, így beszélt egy táltosról: 1921-ben egy Bütöm nevű öreg darvász mesélte, hogy *„van a világon egy csudálatos nagy fa, amelyiknek kilenc elhajló ága van, mindenik egy-egy erdővel vetekszik. Ha ezek elkezdenek kavargogni, ombolyogni, abból támad szél. Olyan csudálatos nagy fa ez, hogy nem csak a Hold jár el az ága közt, hanem a Nap is. De ezt a fát csak az leli meg, hogy hol van, aki foggal született, oszt kilenc álló esztendeig nem vesz a szájába tejnél egyebet. Az meg tudnivaló, hogy tátus az ilyen. Mert ez csudálatos nagy fa olyan helyen nőtt, hogy csak az ilyen tudományos férhet hozzá. Az emilyen ember csak hírét hallja, hogy van, de látni nem láthatja.”*¹³⁰

A föld alatti világ

A táltos tudományának megszerzésével kapcsolatos részben olvastuk a valódi táltos beszámolóját, akit egy öregember elvitt magával álmában a kígyók, békák, gyíkok országába. Egy Dunántúlon talált egykori pásztor botján szintén megjelennek a kígyók, békák, gyíkok.¹³¹ A kígyók, békák, gyíkok országa, mint azt olvastuk, alvilágot jelöl, hiszen idesorolja még a purgatóriumot, a mennyországot, és a poklot is.¹³² Az obi-ugor hit szerint az ember lelke az

¹²⁶ Diószegi V.: A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben. p. 301.

¹²⁷ Diószegi V.: A pogány magyarok hitvilága. p.98.

¹²⁸ Diószegi V.: A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben. p. 297.

¹²⁹ Diószegi V.: A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben. p. 295.

¹³⁰ Bíró L.: Táltosok könyve. pp. 12-13

¹³¹ Diószegi V.: A pogány magyarok hitvilága p. 12.

¹³² Eliade M.: Vallási hiedelmek és eszmék története. p. 60-61.

alsó világba kerülve ott folytatja „életét”. Azonban nem a megszokott módon, mint az evilági síkon, hanem éppen fordítva. A szó szoros értelmében, hiszen a lélek az alsó világban nemhogy öregszik, hanem éppen ellenkezőleg folyamatosan visszafelé fiatalodik, majd élete elejéhez elérve vagy bogárrá, vagy éppen semmivé válik.¹³³

Ebből arra következtethetünk, hogy a holtak világában a dolgok visszafelé zajlanak.¹³⁴

Az alsó világ képe megegyezik a felső világéval, de azok gyakorlatilag éppen fordítottjai egymásnak. A sámánfa képe összefonódott a világfa fogalmával.¹³⁵

Az alvilág fordított létét az obi-ugor és a volgai finn alvilági képzetei is jól mutatják, hiszen úgy tarják, hogy a Nap a holtak világában, Nyugaton kel, míg Keleten nyugszik. Továbbá, ami itt ezen a síkon fentnek számít, az alvilágban az lentre kerül. Az emberi élet is visszafelé zajlik, hiszen az ember lelke egyre fiatalabbá válik, ezt Vértés Edit is igazolta nyelvrokonainkkal kapcsolatban.¹³⁶

Ami itt eltört, az a túlvilágon ép lesz. Ez a fordítottság a magyarok temetkezési szokásaiban is fennmaradt, hiszen a halott kezébe használati tárgyait fordítva tették, továbbá az útra való edényét is szétérték a halottnak. A halotti szertartásokat is Nyugat felé végzik. Az obi-ugor képzet biztos meglétét egy 1958-as régészeti ásatás bizonyítja, hiszen az obi-ugoroknál meglévő módszerrel temették el a halottat, a koponyát bőrdarabbal borították. A szemek és száj helyére ezüst lemezeket raktak.¹³⁷

Az ember lelkei

Tudjuk, hogy táltosaink képesek voltak állattá változni, úgy, hogy közben a rejtezés állapotában voltak. Ebből kitűnik, hogy a táltos képes volt alakot váltani úgy, hogy közben teste is megmaradt, igaz álomban. Amennyiben a teste életben maradt, és a táltos máshol viaskodott, akkor nyilvánvaló, hogy két lelkének kell, hogy legyen. Az alábbi történet ezt mutatja be.

Egyházaskeréken mesélték: egy katonával történt, aki sokáig a császárnál szolgált, mikor elengedték szabadságra, gyalog indult haza egy másik katonával együtt. A két katona más faluból származott. Ahogy mentek hazafelé, egy erdőn mentek keresztül. Megbeszélték, hogy visszafelé menet egy bizonyos fánál fognak találkozni. A szabadság leteltével találkoztak is, de megbeszélték, hogy nagyon fáradtak, és alszanak egyet, mielőtt továbbindulnak. Ahogy az egyik felébredt, és figyelte, hogy a másik szájába befutott egy kis fehér egér, majd ki is jött. A

¹³³ Vértés E.: Szibériai nyelvrokonaink hitvilága. p. 132.

¹³⁴ Hoppál M.: Az uráli népek hiedelemvilága és a samanizmus. p. 217.

¹³⁵ Hoppál M.: Az uráli népek hiedelemvilága és a samanizmus. p. 218.

¹³⁶ Vértés E.: Szibériai nyelvrokonaink hitvilága. p. 132.

¹³⁷ Dienes I.: A honfoglaló magyarok és ősi hiedelmeik. pp. 85-86.

katona úgy döntött, hogy elfogja az egeret. Elfogta, ráütött, az egér megdőglött. Ezek után társát keltegetni kezdte, de az nem kelt föl, ugyanis a kiséger a lelke volt. A katona szaladt is rögtön a kapitányának jelenteni az esetet. Kocsira ültek egy orvos társaságában, aki megvizsgálta a halott katonát. A vizsgálat során kiderült, hogy nem volt sérülése, de a fehér egér ott hevert mellette. A halotton nem találtak külsérelmi nyomokat. Megállapították a halál beálltát, majd eltemették. A másik katona nem kapott büntetést, elhitték neki, hogy a fehér egér tényleg a katona lelke volt.¹³⁸

Összevetés

A sámán kiválasztása

A burjátoknál a sámán vagy őseitől kapja feladatként a sámánhivatást, vagy a szellemek kezdik gyötörni, vagy spontán az Isten választja ki erre a célra, villámcsapással, vagy egy kő esik rá.

Az altaji törököknél a sámánt vagy a sámán ősök szellemei választják ki, vagy saját magát nevezi ki sámánnak. Az isteni kiválasztás azon formája is ismeretes, hogy már születésétől tudni, hogy sámán lesz, hiszen a felesleges csont náluk is ismeretes.

A magyar sámán már a születésétől fogva kiválasztott, és ez külső jegyekben nyilvánul meg, hiszen vagy foggal, vagy több fogsorral születik. Azonban ha ezt a fölös számú csontját elveszti, akkor meghal.

A burjátoknál a sámánelhívást elfogadni kötelező.

Az altajiaknál el kell fogadni a kiválasztást, különben a kiválasztott megőrül, vagy meghal.

A magyar sámánnak szintén kötelező vállalni az elhívást, különben a többi sámán a jelöltet megnyomorítja.

A burjátoknál ismeretes, hogy a leendő sámánt a szellemek betegséggel gyötrik, egészen addig, amíg a kiválasztást el nem fogadja, ez idő alatt a sámán alszik, akár hét napig is, és olyan mintha halott volna.

Az altaji sámán szintén betegségbe esik, és az álmoság kerülgeti, viszont nem alszik el; epileptikus rohamok gyötrik, tagjai érzéketlenné válnak, és ami a keze ügyébe kerül, azt lenyeli. Lenyeli akár a kést, a tüzet, vagy a baltát, de nem szenved sérülést, és mindent, amit lenyelt, kihány.

¹³⁸ Diószegi V.: A pogány magyarok hitvilága. pp. 24-25.

A magyar sámán szintén betegségbe esik, és akár napokig halottnak tűnik, miközben testéből véres víz folyik.

A sámán képességei és feladatköre

A burját sámán képes kapcsolatba lépni a természetfeletti lényekkel. Ugyanezt tapasztalhatjuk mind a magyar és az altaji sámánok esetében is: azaz képesek látni a szellemeket, bejárják a különböző világokat, az alsót és a felsőt egyaránt. Ehhez mind a három sámán természetfeletti erőket kap maga mellé.

A magyar sámán természetfeletti segítőjének megkapását népmeséink táltos gyermeke azután kapja, miután ő egyedül képes megmászni az égig érő fát.

Ezen kívül a burját sámán képes a gyógyításra, a jövőbe látni, azaz jósolni, képes továbbá befolyásolni az időjárást, és képes a repülésre, emellett, képes ártani is, ha úgy akarja.

Az altaji sámán sebezhetetlen, hiszen késeket nyel le és sértetlen marad. Elsődleges feladata a gyógyítás. Ezen a két képességén kívül másra nem akadtam.

A magyar sámán elsődleges feladatát tekintve nem lehetünk biztosak, hiszen mindig csak megjelenik, és tejet kér, majd elmegy. Azonban tudjuk, hogy ismeri a gyógyító füveket, tehát a gyógyításban nagy szerepe lehetett. Emellett képes a jövőbe látni, vagy képes belelátni emberek gondolataiba, látja a földben levő kincseket és ráhatással bír az időjárásra, emellett rendkívül erős és képes a pusztításra.

A sámán feldarabolása az extázis és annak elérési módja

A feldarabolásra vonatkozóan mind a három sámánál találtam adatokat. A feldarabolásuk alatt a burját és a magyar sámán is hosszasan alszik. Az altai ezzel szemben éberén kiabál és forog a helyiségben. A török sámán véleményem szerint így az életerejét képes növelni, ami abból is kitűnhet, hogy sebezhetetlen. A burját és a magyar sámán ezzel szemben a szabad lelkét erősítheti, hiszen hosszasan a rejtezés állapotában van. Az ilyen fajta rejtezésre az altai sámánnal kapcsolatban vizsgálódásom közben nem találtam leírást. A tudományuk megkapása után a sámánok képesek az ekstázis állapotába jutni, ami állapot alatt kapcsolatot teremtenek a természetfeletti erőkkel. Ehhez mind a három sámán hangszert használ. A burját dob, a magyar dob, és sípot, az altaji szintén csak dob használ.

A sámán beavatása a sámán fa

A sámánok életében igen fontos szerep jut a fának, hiszen a legelső utazásuk után már a fának a segítségével jutnak el az alsó, vagy a felső világokba. Tudjuk azt is, hogy a sámánnak

szüksége van segítő szellemekre: a burját és a magyar sámán feleségül kapják segítő szellemeiket. Az altai sámánra vonatkozóan az általam vizsgált irodalom nem közölt adatot. A fa összekötő szerepet játszik a világok között. A magyar táltosról olvasni olyan történeteket, hogy idejét a fán, vagy az alatt töltötte, esetleg az alatt aludt; gondoljunk csak a kis katona történetére, aki épp egy fa alatt halt meg. Ezzel szemben a többi sámán esetében csakis a szertartás illetve a beavatás erejéig találkozunk a fa szerepével.

A lélek felfogás

Mind a három sámán esetében több lélekről beszélhetünk; az altaji sámánról tudjuk, hogy az ember lelkét viszi el a túlvilágra a burját sámánnal együtt. A magyar sámán esetében, amit tudunk, hogy a sámánnak három lelke van: az egyik, amelyik képes elmenni és utazni a világok között, egy másik, amelyik addig életben tartja, és egy harmadik, amelyik állat képében képes járni a világban. A magyar sámán gyógyítása kapcsán a gyógyfüves gyógyításhoz nem kell a beteg lelkét elvinni a túl világra, elég megtudni, hogy melyik növény mire jó.

A halál-felfogás

Az alvilágot jelentő három lény: a békák, kígyók, és gyíkok mind a négy sámánnál ismeretesek, ha máshogy nem is, de az ábrázolások által biztosan. A halál utáni lélek kérdésében azonban már eltérések mutatkozhatnak.

Az altaji törökök a lelket halhatatlannak tartják, és azt gondolják, hogy a lélek vagy egy „paradicsomi” létbe jut, vagy egy „pokol”-beli létbe, és utána az örökkévalóság fogja várni.

A burjátoknál fontos, hogy a kiválasztásnál mindig a már elhunyt sámánok jelennek meg a jelöltnél, úgyhogy lehetségesnek tartom, hogy a burjátoknál is örökké él a lélek.

A magyar sámán esetében viszont az obi-ugor párhuzamokkal számolva a lélek a halál után vagy megszűnhet (hiszen az obi-ugor alvilágképzet szerint minden fordítottn működik, ami itt fent az ott lent, ami itt ép, az ott törött, ami itt bal, az ott jobb). A lélek is visszafelé halad az időben, azaz egyre fiatalabb lesz egészen addig, amíg meg nem szűnik.

A viaskodás

Láthattuk, hogy a burját sámánok között is akad a sámán viaskodására történet; bár nem állatalakban viaskodnak, de mint ahogy Birtalan Ágnes említi, a mongol sámánok birkózása egyenértékű a magyar táltos viaskodásával.¹³⁹

¹³⁹ Birtalan Á.: Egy nyugat-mongóliai sámáncsalád. Hagyomány és asszimiláció. p. 29.

A magyar sámán bika vagy csődör alakban viaskodik, így bizonyítva rátermettségét a sámán feladatra.

Ezen kívül érdemes még megemlíteni a magyar sámánnal kapcsolatban, hogy ősi ellenségként viszonyulnak egymáshoz a boszorkányokkal, pedig szerintem ez csakis a kereszténységből átvett boszorkányüldözésre utalhat.

Az altaji törököknél is megtalálható a viaskodás szimbóluma, ám az altaji sámán rénbika képében viaskodik.

Bár azt látjuk, hogy a sámánizmus alapaxiómáinak szempontjából egyezések mutathatóak ki a burját és az altai sámánnal összevetett táltos útja során, azonban mégis találni olyan egyediségeket a táltosra jellemzően (például, hogy saját útját járja, vagy éppen kincseket lát, és pénzt nem fogadhat el), amelyek azt sugallják számomra, hogy igenis tovább kutassak ebben a témában.

A módszeremet tekintve pedig egy újfajta összehasonlítási módot is alkalmazni kell a közeljövőben, amiben érdemes lenne például Ipolyi Arnold munkájának komolyabb feldolgozása, továbbá be szeretném vonni a jövőbeni vizsgálódásaimba részletesebben egyrészt a szibériai és belső-ázsiai sámánhitű népekről megjelent eddigi kutatásokat. Részletesebben kívánok foglalkozni a körülöttünk élő népek hitvilágával is. Fontosnak tartom még a régészet, a folklorisztika, történelem, és a vallástudomány tárgyainak vizsgálatát a kérdéskörben, hiszen ezen tárgyak kutatási eredményei segíthetnének talán előrébb vinni a magyarság kutatásának továbbfejlődését.

Láthattuk dolgozatomban, mennyire eltérőek lehetnek más-más nemzetek sámánvilágának felfogásai. Pontosan ez a másság az, ami ennek a munkának az elvégzésére inspirált, és inspirálni fog a munka tovább folytatásában, és kibővítésében: a magyar táltos útjának folytatásában.

Irodalomjegyzék

Anna-Leena Siikala and Mihály Hoppál: Studies on shamanism. Akadémiai Kiadó, 1998. pp.1-2.

Anohin, Andrej Viktorovics: Az altaji török samanizmus (ford.: Kocsis Mihály) *in*. Molnár Ádám: A sámánhit emlékei, Török népek, Magyar Őstörténeti Könyvtár, Balassi Kiadó, Budapest, 2003.

- Antal Mária: A gyimesvölgyi csángó magyarok hiedelmei. Generál Press Kiadó. p. 142.
- Bánosi György, Töröcsik Attila (szerk.): Népek lexikona. (szerk.:) Saxum Kiadó, 2002. p. 25.
- Bíró Lajos: Táltosok könyve. Fríg Kiadó. pp. 9., 12-13., 50., 52., 94.
- Birtalan Ágnes: Egy nyugat-mongóliai sámáncsalád. Hagyomány és asszimiláció. *in*: Birtalan Á.: Őseink nyomán Belső-Ázsiában. II. kötet, Hitvilág és nyelvészet. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998. pp. 23-44.
- Birtalan Ágnes - Rákosi Attila: Kalmükek: Egy európai mongol nép. Terebess Kiadó Budapest, 2001 pp. 79-81.
- Birtalan Ágnes: Világkép és világmodellek a mongol népek mitológiájában és hiedelemvilágában (Egy rekonstrukciós kísérlet előzetes vázlata) *in*: Mikrokozmosz-makrokozmosz. (Tanulmányok a transzcendensről III.) szerk.: Pócs Éva Balassi Kiadó Budapest, 2002. pp.15-16.
- Dienes István: A honfoglaló magyarok és ősi hiedelmeik. *in*. Hajdú Péter: Uráli népek. Nyelvrokonaink kultúrája és hagyományai. Corvina Kiadó, Budapest, 1975. pp. 85-86.
- Diószegi Vilmos: A pogány magyarok hitvilága. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1973.
- Diószegi Vilmos: A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1998.
- Diószegi Vilmos: Samanizmus. Terebess Kiadó, Budapest, 1998.
- Eliade Mircea: Vallási hiedelmek és eszmék története. Osiris Kiadó, Budapest, 2006. pp. 60-61., 241-242.
- Eliade Mircea: Shamanism: Archaic techniques of ecstasy. Arkana, Great Britain, 1989.
- Esther Jacobson: Shamans, shamanism, and antropomorphizing imagery in prehistoric rock art of the mongolian altai *in* Henri-Paul Francfort and Roberte N. Hamayon in collaboration with Paul G. Bahn: The concept of shamanism. Uses and abuses. pp. 277-291.
- Gecse Gusztáv: Vallástörténet. Kossuth Könyvkiadó, 1980. pp. 7., 9.
- Godány Zsuzsanna: A mongol birodalom kapcsolata Tibettel és a Nyugattal a 13. sz.-ban TKBF szakdolgozat, 2006. pp. 18-22.
- Hajdú Péter: Uráli népek – nyelvrokonaink kultúrája, és hagyományai. Corvina Kiadó, Budapest, 1975.

- Herber Attila, Martos Ida, Moss László, Tisza László: Történelem 1. A kezdetektől I.e. 500-ig. Reáltanoda Alapítvány, Budapest, 1998. pp. 74., 102.
- Hoppál Mihály: Az uráli népek hiedelemvilága és a samanizmus *in* Hajdú Péter: Uráli népek. Nyelvrokonaink kultúrája és hagyományai. Corvina Kiadó, Budapest, 1975. pp. 217., 218.
- Hoppál Mihály: Sámánok világa. Püski Kiadó, Budapest, 2010. pp. 159., 160., 165., 167.,
- Horváth János: A régi magyaroknak vallásbéli s erkölcsi állapotjokról. *in* Diószegi Vilmos: Az ősi magyar hitvilág. p. 55.
- Ipolyi Arnold: Magyar mythologia. Európa Könyvkiadó, Békéscsaba, 1987. pp. 236., 447.
- Kállay Ferenc: A pogány magyarok vallása. Kiadják: Lauffer és Stolp, Pest. 1861. p. 47.
- Róheim Géza: Primitív kultúrák pszichoanalitikus vizsgálata. Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1984. pp. 172., 177., 450.
- Sárközi Alice: A kötél. Szimbolikus kapcsolat a mongol népi hiedelemvilágban. *in*: Birtalan Á.: Őseink nyomán Belső-Ázsiában. II. kötet, Hitvilág és nyelvészet. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998. p. 220.
- Sz. A. Tokarev: Mitológiai Enciklopédia II. Gondolat Kiadó, Budapest, 1988. p. 481.
- Vértés Edit: Szibériai nyelvrokonaink hitvilága. Tankönyvkiadó, Budapest, 1990. p. 132.
- Voigt Vilmos: A vallási élmény története. Timp Kiadó, Budapest, 2004. pp. 23., 25.
- Voigt Vilmos: A vallás megnyilvánulásai. Bevezetés a vallástudományba. Timp Kiadó, Budapest, 2006. pp. 92-93.

Tartalom

Bevezetés	2
A sámánizmus meghatározásának vallásfilozófiai kísérlete.....	2
A „vallás” fejlődése a transzcendencia felé	5
Módszertan	6
A mongol sámánról általában	6
A burjátok.....	7
Sámánná válás a burjátok körében.....	7

A burját sámán szerepköre	9
A sámán és a szellemek kapcsolata	10
A segítő szellem, vagy élet-lélek	11
A burját dob	12
Fehér és fekete sámánok	12
A világfa	12
A sámánok harca	13
Az altaji törökök	13
A sámán kiválasztása	13
A szellemek	14
A sámán dobja	15
Az égig érő fa	15
Az altaji lélekhit	15
A magyar sámán	17
A táltos, vagy tatos	17
Hogyan lesz valaki táltos?	17
A táltos ujj, fog elvesztése	18
A táltos gyerek félelmei	19
Ki és mi az, ami aki érte jön?	20
A táltos megszerzi tudományát	21
A táltos fája, az utolsó próba	22
A táltos dob, és egyéb eszközök	23
A táltosok harca	24
A táltos rejtezése	25
A táltos idők világképe	25
A fa, a Hold és a Nap	25
A föld alatti világ	25

Az ember lelkei	26
Összevetés.....	27
A sámán kiválasztása	27
A sámán képességei és feladatköre.....	28
A sámán feldarabolása az extázis és annak elérési módja	28
A sámán beavatása a sámán fa	28
A lélek felfogás.....	29
A halál-felfogás	29
A viaskodás	29
Irodalomjegyzék.....	30